

Зиндагии пас аз марг

(барзах ва қиёмат)

Пас аз марг

Олами барзах

Ду нукта

Олами қиёмат

Робита ва пайвастагии ин ҷаҳон ва зиндагии он ҷаҳон

Пас аз марг

Оё инсон пас аз марг якбора вориди олами қиёмат мешавад ва кораш яксара мегардад ва ё инсон дар фосилаи марг ва қиёмат як олами хоссеро тай мекунад ва ҳангоме ки қиёмат бапо шуд вориди олами қиёмат мегардад?

Мутобиқи он чи аз ишороти қуръонӣ ва ҳадисҳо ва ривоятҳои мутаботир ва ғайри қобили инкоре, ки аз расули акрам (с) ва имомони аҳли байт (а) расидааст истифода мешавад, ҳеҷ кас било фосила пас аз марг вориди олами қиёмат намешавад. Зеро қиёмат ҳамроҳ аст бо як силсила инқилобҳо ва дигаргуниҳои кулӣ дар ҳамаи мавҷудоти заминӣ ва осмонӣ, ки мо суроғ дорем, яъне кӯҳҳо, дарёҳо, моҳ, хуршед, ситорагон ва қаҳқашонҳо.

Ҳангоми қиёмат ҳеҷ чизе дар вазъи мавҷуд боқӣ наместонад. Ба илова дар қиёмат аввалину охирин ҷамъ мешаванд ва мо мебинем, ки ҳанӯз низоми ҷаҳон барқарор аст ва шояд миллионҳо ва балки миллиардҳо соли дигар низ барқарор бошад ва миллиардҳо миллиард инсонии дигар баъд аз ин биёянд.

Ҳамчунин аз назари Қуръони карим – ҳамон тавр ки аз оятҳои гузашта ва як силсила оятҳои дигар истифода мешавад – ҳеҷ кас дар фосилаи марг ва қиёмат дар хомӯшӣ ва беҳисси фуру намеравад, яъне чунин нест, ки инсон пас аз мурдан дар ҳоле шабеҳи беҳушӣ фуру равад ва ҳеҷ чизро эҳсос накунад, на лаззате дошта бошад, на дарде, на суруре дошта бошад ва на андӯҳе. Балки инсон било фосила пас аз марг вориди марҳалаи дигар аз ҳаёт мегардад, ки ҳама чизро ҳис мекунад, аз чизҳои лаззат

мебарад ва аз чизҳое дигар ранҷ. Албатта лаззату ранҷаш бастагӣ дорад ба афкор, ахлоқ ва амалҳояш дар дунё. Ин марҳала идома дорад то он гоҳ ки қиёмат бапо шавад. Дар он ҳангом дар асари як силсила инқилобҳо ва дигаргуниҳои беназире, ки дар он воҳид ҷаҳонро фаро мегирад ва аз дуртарин ситорагон гирифта то замини мо ҳама машмули он дигаргунӣ мешаванд, ин марҳала ё ин олам, ки барои ҳар касе як фосила ва ҳадди васат миёни дунё ва қиёмат мешавад, поён мепазирад.

Пас аз назари Қуръони карим олами пас аз марг дар ду марҳала сурат мегирад ва ба таъбири саҳеҳтар, инсон пас аз марг ду оламо тай мекунад: оламе, ки монанди олами дунё поён мепазирад ва “олами барзах” номида мешавад ва дуввумӣ олами қиёмат, ки ба ҳеҷ ваҷҳ поён намепазирад. Инак баҳси мухтасаре дар бораи олами барзах ва баҳсе дар бораи олами қиёмат анҷом медиҳем.

Олами барзах

Агар чизе миёни ду чизи дигар ба монанди девор ва фосила бошад, он чизро “барзах” меноманд. Қуръони карим аз зиндагии пас аз марг то қиёмат бо калимаи “барзах” таъбир кардааст. Дар сураи Муъминин ояти 99 ва 100 мефармояд:

“То он гоҳ, ки яке аз онҳоро марг фаро мерасад мегӯяд: Парвардигоро, маро бозгардон, бошад кори шоистае дар заминаҳое, ки накардаам, анҷом диҳам! (Барои ӯ ҷавоб ин аст ки) ҳаргиз. Ин фақат суханест, ки ӯ гӯяндаи он аст ва аз пеши онҳо (аз ҳангоми марг) то рӯзе, ки (барои қиёмат) барангехта мешаванд, барзах ва фосилае ҳаст.”[1]

Ин оят танҳо оятест, ки фосилаи миёни марг ва қиёматро “барзах” хондааст. Уламои исломӣ аз ҳамин ҷо иқтибос карда ва номи олами баъд аз дунё ва қабл аз қиёматро “олами барзах” ниҳодаанд.

Дар ин оят аз идомаи ҳаёт баъд аз марг, ҳамин қадр сухан омадааст, ки инсонҳое пас аз марг изҳори пушаймонӣ мекунанд ва дархости бозгардондан ба дунё менамоянд ва ба онҳо посухи манфӣ дода мешавад. Ин оят комилан сароҳат дорад, ки инсон пас аз марг дорои навъе ҳаёт аст, ки тақозои бозгашт (ручӯъ) мекунад, вале тақозояш пазируфта намешавад.

Оятҳое, ки далолат мекунад, ки инсон дар фосилаи марг ва қиёмат аз навъе ҳаёт бархӯрдор аст ва дар он ҳол шадидан эҳсос мекунад, гуфту шунуд дорад, лаззату ранҷ ва суруру андӯҳ дорад ва хулоса аз навъе

зиндагонии саодатомез (ё шақоватолуд) бархӯрдор аст, зиёд аст. Маҷмӯъан дар ҳудуди 15 оят аст, ки дар Қуръони карим ба наҳве аз наҳвҳо як ҷараёни ҳаётиро ёд кардааст, ки мерасонад дар фосилаи байни марғу қиёмат аз як ҳаёти комил бархӯрдор аст. Ин оятҳо ба чанд гуна аст:

а) Оятҳое, ки ҷараёни як силсила гуфту шунудҳо миёни инсонҳои солеҳ ва некӯкор ва ё инсонҳои фосид ва бадкорро бо ғариштагонии илоҳӣ ёд мекунад, ки било фосила баъд аз марғ сурат мегирад. Ин гуна оятҳо зиёд аст. Ояти 97 аз сураи Нисо ва ояти 100 аз сураи Мӯъминин – ки қаблан ҳар ду оятро нақл кардем – аз ин гуна оятҳост;

б) Оятҳое, ки илова бар мазмуни оятҳои боло расман мегӯянд, ки ғариштагон пас аз он гуфту шунудҳо ба солеҳон ва некӯкорон мегӯянд аз ин пас аз неъматҳои илоҳӣ баҳра гиред, яъне онҳоро дар интизори расидани қиёмат намегузоранд. Дуо яти зерин дарбардорандаи ин матлаб аст:

“Онон ки дар ҳоле ки покизаанд ғариштагон ононро таҳвил мегиранд ва ғариштагон ба онҳо мегӯянд: Дуруд бар шумо! Ҳамоно ба мӯҷиби кирдорҳои шоистаатон ворида бихишт гардед.”[2]

“(Пас аз марғ) ба ӯ гуфта шуд: Дохили бихишт шав! Ӯ гуфт: Эй кош мардуми ман, ки сухани маро нашониданд акнун медонистанд, ки чигуна парвардигорам маро омурзид ва маро ҷузъи бандагонии мукаррами хеш қарор дод.”[3]

Дар оятҳои қабл аз ин оят ҷараёни гуфту шунуди ин марди мӯъмин (мӯъмини Оли Фиръавн) бо қавмаш нақл шуда, ки мардумро ба пайрави паёмбароне, ки дар шаҳри Антокия мардумро ба тарки парастии ғайри Худо ва парастии мухлисонаи Худо меҳонданд даъват мекунад ва сипас имон ва эътиқоди хешро изҳор медорад ва аз онҳо меҳаҳад, ки сухани ӯро бишнаванд ва ба роҳи ӯ бираванд.

Дар ин оятҳо мегӯянд: Вале он мардум сухани ӯро нашониданд то он гоҳ ки ӯ ба ҷаҳони дигар рафт. Дар он ҷаҳон дар ҳоле ки мағфират ва каромати илоҳиро дар бораи хештан мушоҳида кард, орзу кард, ки эй кош қавми ман, ки ҳанӯз дар дунёянд аз вазъи саодатмандонаи ман дар ин ҷаҳон огоҳ мешуданд. Бадеҳист, ки ҳамаи ин ҷараёнҳо қабл аз қиёмат аст, зеро дар қиёмат ҳамаи аввалину охирин ҷамъанд ва касе дар рӯи замин боқӣ нест.

Зимнан ин нуктаро бояд бидонем, ки он чи пас аз марг барои аҳли саодат омода шуда, биҳиштҳост, на биҳишт, яъне анвои биҳиштҳост. Биҳиштҳо дар охират ба ҳасаби мақомоти қурби илоҳӣ мутафовитанд. Ба илова ҳамон тавр ки дар ривоятҳои аҳли байт(а) омадааст, баъзе аз ин биҳиштҳо марбут ба олами барзах аст, на олами қиёмат. Бинобарин, ин ки дар ду ояти фавқ калимаи биҳишт омадааст, набояд сабаби иштибоҳ шавад, ки марбут ба қиёмат аст;

в) Дастаи севвум оятҳоест, ки дар он оятҳо сухане аз гуфту шунуди фариштагон бо инсонҳо дар миён нест, балки мустақиман аз ҳаёти инсонҳои саодатманд ва некӯкор ё инсонҳои бесаодат ва бадкор ва баҳрамандии дастаи аввал ва азобу ранҷи дастаи дуввум дар фосилаи марг ва қиёмат ёд шудааст. Ду ояти зерин аз ин гуна аст:

“Гумон мабар онон ки дар роҳи Худо кушта шудаанд мурдаанд. Балки назди парвардигорашон зиндаанд ва рӯзӣ дода мешаванд, ба он чи Худо аз фазлу раҳмати хеш ба онҳо иноят карда шодмонанд ва орзу мекунанд, ки башорати шаҳодати дӯстони дунёшон ба онҳо бирасад то онҳоро бо худ дар ин шаҳодат шарик бибинанд.”[4]

“Азоби нороҳаткунанда, оташ, бар фиръавниён ихота кард, ҳар бомдод ва шомгоҳ бар он арза мешаванд. Он гоҳ ки қиёмат бапо шавад, (гуфта мешавад) фиръавниёнро дар сахттарин азоб дохил кунед.”[5]

Ин ояти карима аду навъ азоб барои фиръавниён зикр мекунад: яке қабл аз қиёмат, ки аз он ба “азоби нороҳаткунанда” таъбир шудааст ва он ин аст ки рӯзе ду бор бар оташ арза шаванд бидуни он ки воридаи он гарданд, дуввум баъд аз қиёмат, ки аз он ба “сахттарин азоб” таъбир шудааст, ки фармон мерасад, ки онҳоро дохили оташ намоед. Дар мавриди азоби аввал аз бомдод ва шомгоҳ ном бурда шудааст бар хилофи азоби дуввум. Ҳамон тавр ки амири мӯъминон Алӣ(а) дар тавзеҳ ва тафсири ин оят фармудааст бадин ҷиҳат аст, ки азоби аввал марбут аст ба олами барзах ва дар олами барзах субҳу шом ва ҳафтаву моҳу сол аст, бар хилофи азоби дуввум, ки марбут ба олами қиёмат аст ва дар он ҷо субҳу шом ва ҳафтаву моҳу сол ва ғайра вуҷуд надорад.

Дар ривоятҳо ва ҳадисҳое, ки аз расули акрам(с) ва амири мӯъминон Алӣ(а) ва дигар имомони маъсум(а) расидааст дар бораи олами барзах ва ҳаёти аҳли имон ва аҳли маъсият дар ин давра фаровон таъкид шудааст.

Расули худо(с) дар ҷанги Бадр пас аз фатҳи мусулмонон ва кушта

шудани гурӯҳе аз сарони мутакаббирони Қурайш ва андохтани баданҳои онҳо дар як ҷоҳи атрофи Бадр, сар ба даруни ҷоҳ бурд ва ба онҳо рӯ карда гуфт: Мо он чиро Худованд ба мо ваъда дода буд муҳаққақ ёфтем, оё шумо низ ваъдаҳои рости Худоро ба дурустӣ дарёфтед? Баъзе аз асҳоб гуфтанд: Эй расули худо, шумо бо кушташудагон ва мурдагон сухан мегӯед, магар инҳо сухани шуморо дарк мекунанд? Фармуд: Онҳо акнун аз шумо шунавоатаранд.

Аз ин ҳадис ва амсоли он истифода мешавад, ки бо марг миёни ҷисму ҷон ҷудойӣ воқеъ мешавад, руҳ алоқаи худро бо бадан, ки солҳо бо ӯ муттаҳид буда ва зист карда, ба кулӣ қатъ намекунад.

Имом Ҳусайн(а) дар рӯзи даҳуми Муҳаррам (рӯзи шаҳодаташ дар Карбало) пас аз он ки намози субҳро бо асҳоб ба ҷамоат хонд, баргашт ва хитобаи кӯтоҳе барои асҳоб ва ёрон эрод кард. Дар он хитоба чунин гуфт:

“Андаке сабру истиқомат! Марг ҷуз пуле нест, ки шуморо аз соҳили дарду ранҷ ба соҳили саодату каромат ва бихиштҳои васеъ убур медиҳад.”[6]

Дар ҳадис аст, ки:

“Мардум хобанд, ҳамин ки мемиранд, бедор мешаванд.”[7]

Мақсуд ин аст ки дараҷаи ҳаёт баъд аз мурдан, аз пеш аз мурдан комилтар ва болотар аст. Ҳамон тавр ки инсон дар ҳоли хоб аз дараҷаи дарку эҳсоси заифе бархӯрдор аст, ҳолате нимазинда ва нимамурда дорад ва ҳангоми бедорӣ он ҳаёт комилтар мешавад, ҳамчунин ҳолати ҳаёти инсон дар дунё нисбат ба ҳаёти барзахӣ дараҷае заифтар аст ва бо интиқоли инсон ба олами барзах комилтар мегардад.

Ду нукта

Лозим аст ду нуктаро дар ин ҷо ёдоварӣ кунем:

а) Мутобиқи он чи аз ривоятҳо ва ҳадисҳои пешвоёни дин расидааст, дар олами барзах фақат масоиле, ки инсон бояд ба онҳо эътиқод ва имон дошта бошад мавриди пурсишу расидагӣ воқеъ мешавад, расидагӣ ба дигар масоил мавкул ба қиёмат аст;

б) Корҳои хайри бозмондагони мурдагон, ки ба нияти ин ки савобу аҷраш аз мурдагон бошад сурат мегирад, барои онҳо муҷиби хайру рафоҳу саодат мешавад. Садақаҳо, чӣ садақаҳои ҷория бошад – яъне таъсиси муассисоти хайрия, ки судаш барои халқи Худо ҷараён дорад ва боқӣ мемонад – ва ё садақаҳои ғайри ҷория, ки як амали зудгузар аст, агар ба ин қасд сурат гирад, ки аҷру подошаш барои падару модар ва ё дӯст ва ё муаллим ва ё ҳар каси дигар, ки аз дунё рафта, буда бошад, монанди ҳадяе барои рафтагон маҳсуб мешавад ва муҷиби суруру шодмонии онҳо мегардад ва ҳамчунин аст дуо ва талаби мағфират ва ҳаҷ ва тавоф ва зиёрат ба ниёбат аз онҳо.

Мумкин аст фарзандоне дар замони ҳаёти падару модар онҳоро норозӣ карда бошанд, вале баъд аз даргузашти онҳо тавре амал кунанд, ки ризоияти онҳоро ба даст оваранд, ҳамчунон ки акси он низ мумкин аст.

Олами қиёмат

Марҳалаи дуввуми ҳаёти ҷовид, қиёмат аст. Қиёмат бар ҳилофи олами барзах, ки марбут ба фард аст ва ҳар фарде било фосила воридаи олами барзах мегардад, марбут аст ба ҷамъ, яъне ба ҳамаи афрод ва ҳамаи олам. Ҳодисаест, ки ҳамаи ашё ва ҳамаи инсонҳоро дарбар мегирад ва воқеаест, ки барои кулли ҷаҳон руҳ медиҳад. Кулли ҷаҳон воридаи марҳалаи ҷадид ва ҳаёти ҷадид ва низоми ҷадид мегардад.

Қуръони карим, ки моро аз ҳодисаи бузурги қиёмат огоҳ кардааст, зуҳри ин ҳодисаи бузургро ҳамроҳ бо хомӯш шудани ситорагон, бефурӯғ шудани хуршед, хушк шудани дарёҳо ҳамвор шудани ноҳамвориҳо, аз ҳам пошидани кӯҳҳо ва пайдоиши ларзишҳо ва ғуришҳо ва дигаргуниҳо ва инқилоботи азим ва бемонанд баён кардааст. Мутобиқи он чи аз Қуръони карим истифода мешавад тамоми олам ба сӯи нобудӣ ва харобӣ меравад ва ҳама чиз аз байн меравад ва бори дигар ҷаҳон навсозӣ мешавад ва таваллуде дигар меёбад ва бо қонунҳо ва низомоти дигар, ки бо қонунҳо ва низомоти кунунии ҷаҳон тафовутҳои асосӣ доارد, идома меёбад ва барои ҳамеша боқӣ мемонад.

Қиёмат дар Қуръони карим бо номҳо ва унвонҳои мухталиф хонда шудааст, ки ҳар кадом нишондиҳандаи вазъи махсус ва низоми махсуси ҳоким бар он аст. Масалан аз он ҷиҳат, ки ҳамаи аввалину охирин дар як сатҳ қарор мегиранд ва тартиби замони онҳо аз байн меравад, “рӯзи

ҳашр” ё “рӯзи ҷамъ” ё “рӯзи бархӯрд” хонда шудааст ва аз он ҷиҳат, ки ботинҳо ошкор ва ҳақоиқи баста ва печида боз мешаванд, “рӯзе, ки пинҳонҳо ошкор мешавад” ё “рӯзи нушур” номида шудааст ва аз он ҷиҳат, ки фанонопазир аст ва ҷовид аст, “рӯзи ҷовидон” ва аз он ҷиҳат, ки инсонҳое саҳт дар ҳасрату надомат фурӯ мераванд ва ҳасрат меҳӯранд, ки чаро худро барои чунин марҳалае омода накардаанд, “рӯзи ҳасрат” ё “рӯзи тағобун” ва аз он ҷиҳат, ки бузургтарин хабарҳо ва азимтарин ҳодисаҳост, “ҳабари азим” хонда шудааст.

Робита ва пайвастагии ин ҷаҳон ва зиндагии он ҷаҳон

Матлаби бисёр асосӣ, ки китобҳои осмонӣ моро ба он таваҷҷӯҳ додаанд, пайвастагии ин ду зиндагист. Ин ду ҳаёт аз якдигар ҷудо нест, базри он ҳаёт дар ин ҳаёт ба дасти ҳуди инсон кошта мешавад ва сарнавишти он ҳаёт ба василаи ҳуди инсон таъйин мегардад.

Имон ва эътиқоди пок ва дуруст ва мутобиқ бо воқеъ, ҳуқуқ ҳақиқӣ ва инсонӣ ва пок аз ҳасодатҳо, макрҳо, ҳиқду кинаҳо ва низ амалҳои солеҳ, ки дар ҷиҳати такомули фард ва ҷомеа сурат гирад, хидматҳо, ихлосҳо ва амсоли инҳо созандаи як ҳаёти саодатмандонаи ҷовид аст барои инсон. Барҳам беимонӣҳо, беэътиқодиҳо, боварҳои ғалат, ҳуқуқ ҳақиқӣ палид, худхоҳӣҳо, худпарастӣҳо, худбинӣҳо, зулмҳо, ситамҳо, риёкорӣҳо, рибӯҳӣҳо, дурӯғ, тӯҳмат, хиёнат, ғайбат, суҳанчинӣ, фитнаангезӣ, саркашӣ аз ибодат ва бандагӣ ва парастии ҳолиқ ва амсоли инҳо муҷибӣ ҳаёти бисёр шақоватолуд барои инсон дар ҷаҳони охират аст.

Расули ҳудо(с) дар таъбири ҷолиби ҳуд фармуд: “Дунё киштгоҳи охират аст.” Ҳар тухми баде ё неке дар дунё бикоред, дар охират бардошт хоҳед кард. Ҳамон тавр ки маҳол аст инсон ҷав бикорад ва бардошт кунад ва ё хор бикорад ва гул бичинад, маҳол аст, ки инсон дар дунё андешаи бад, ҳуқуқ ҳақиқӣ бад, амал ва кирдори бад дошта бошад ва дар охират суд бигирад.

[1] - Сураи Мӯъминин, ояти 99 ва 100.

[2] -Сураи Наҳл, ояти 32.

[3]- Сураи Ёсин, ояти 26 ва 27.

[4] - Сураи Оли Имрон, ояти 169 ва 170.

[5] - Сураи Мӯъмин, ояти 45 ва 46.

[6] - Маонийул-ахбор, ҷ. 3, с. 289.

[7] - Ал-маҳаччатул-байзо, ҷ. 7, с. 42.